

sve u narodu dozrele misli, sve u narodu nastale želje i potrebe: — od nje se nemože očekivati, da će ona ista učiniti, što smjera na boljak naroda budi posrednim, budi neposrednim načinom. — Naprama takovoj vladi, kako može rođoljubno srce ostati mirno, kako uz ogorčenje srce misao umjerena

Ima li, uzmiša, veće izopačenosti nego je u očitovanju vladinu, što ga možete čitati u br. 234. „Nar. Novina“ gdje se veli: „da će se pravoslavna akademija po svojoj prilici smjestiti u muzeju, u kojem se nalazi dovoljno prostora pošto se ni muzej nije ondje sasvim uređio.“ Može li biti veće gluposti nego je to, kad se veli, da imade u muzeju dovoljna prostora, a podjedno se priznaje, da se muzej ondje nije sasvim uređio?! — Kako se može znati, ima li dovoljna prostora, kad se muzej nije sasvim uređio; kad svojih sbirkih nije do danas razredio? — A zašto ih nije razredio? — jer sgrada nije bila priugotovljena; jer sgrada nije bila redovito predana! — Do sada se oklevalo priredjenjem i predajom sgrade, sada pošto je sgrada dogotovljena, veli se: muzej se nije uređio; ima dosta prostora!

Kada se privatni ljudi služe ovakovom ciganijom, kaže im se, da su cigani i svatko se kani s njimi ikakova posla; nu kada organi državne vlasti ovako izopacuju okolnosti pred narodom za narod za njegovo dobro prevare: onda je to trovilo za društvo hrvatsko, trovilo za državu, sramota za državnu vlast.

Kako je to na jednom došlo, da je ovako iznenađeno potpisano ugovor sa društvom za tvornicu duhana u bolničkoj sgradi? Tko je to društvo? Kakova je najamni na ugovorena? Kada je taj ugovor potpisan? Tko ga je potpisao od strane vlade? Je li to učinio predstojnik odsjeka za prosvjetu? Već se je lantske naprama prošlim godinama moglo viditi; da broj učenika na gimnaziji svakom godinom raste; već se je lane vidilo, da su prostorije gimnazijalne pretisne; kako je mogao vladu iznenaditi ljetosnji broj učenika gimnazijalnih? Zar je tako plitkoumna, ili misli, da je svojimi reakcionarnim težnjama već dotle dospjela, da će nam broj učeće se mladeži padati, u mjesto da naravnim razvitkom raste i proti njezinoj volji? Je li se nadala, da će u dahu njezine poštene unije mladež pohrliti na magjarske gimnazije?

Pak zašto nije prihod od bolničke sgrade, duhanskej tvornici iznajmljena u proračunu za 1869. naveden? Čije je to opet ciganija i kamo smiera.

Je li duhanska tvornica u Zagrebu preča nužda od pravoslavne akademije? Je li preča nužda dovesti u Zagreb koju stotinu radnikah, ili svomu narodu odhraniti stotinu učenih ljudi?

Ovo su pitanja, na koja će nam „Nar. Novine“ bez dvojbeno odgovoriti.

Nu da se vidi čestitost ljudi današnje vlade, da se vidi dokle njihova ciganska seleparija došle, treba pročitati izvješće o današnjoj saborskoj sjednici, u kojoj su otc domovine zaključili dozvoljiti muzeju 800 for. za nabavu ormarah, a G. Zlatarić obćeo u proračun za g. 1870. uvrstiti 4000 for. za podporu muzeja, dočim se istomu zavodu administrativnim putem od oćinske vlade oduzimaju prostorije, kuda bi ormare smjestila i sbirke poredala. Nije li ovo ciganska sljeparija na štetu naroda a na korist — g. Roberta Zlatarića, koji je potpisao ugovor sa društvom za tvornicu duhana i pri tom opet dobar „Gšeft“ učinio, pak na korist društva za tvornicu duhana. — Tko je to društvo? Nije li opet baron Gjuro Rauch po punomoćniku bar. Levinu Rauchu, grof Kulmer po punomoćniku Levinu bar. Rauchu, grof Pejačević Ladislav, Scheer-Thosz i ostali magjarski i hrvatski emigranti od 1848. godine, koje sada mora narod hrvatski odšćetivati za gubitke što su ih imali? — Zaklela se zemlja raj, da se sve nje tajne znaju; i ovo će se saznati.

Interpelacija

Mavre Broza, narodnoga zastupnika na saboru trojedne kraljevine, upravljena na visoku kr. zemaljsku vladu u pogledu izvajdanja ustanovah nagodbenoga zakona

Sabor trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sklopio je nagodbu sa saborom kraljevine Ugarske o državo-pravnom odnošaju između ove dvie kraljevine, u oćitoj namjeri, da očuva svoju državnu individualnost i da dobije vjerna saveznika za obranu ustavnih jamstvah slobode i narodne osebine.

Ova nagodba, N. Veličanstvom kraljem ugarskim i dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim sakcionirana postade temeljnim državnim zakonom za državu krunu ugarsku i bude uvršćena u zakonik hrvatsko-slavonsko-dalmatinski pod čl. I. 1868., a u zakonik ugarski pod čl. XXX.

Ovaj je zakon proglašen u saboru ugarskom na 17. i 23. studenoga 1868. u jednoj i drugoj kući sabo-

ra ugarskoga, a proglašen je na 18. studenoga 1868. i u saboru hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom.

Isti je zakon uvršćen i u sbornike zakonah koji kraljevine ugarske, toli u sbornik kraljevine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske, te nemože biti sumnje, da je već odavna u kriepost stupio u jednoj i drugoj kraljevini.

Poznato je dapače da su u obsegu trojedne kraljevine izvedene sve po kraljevinu ugarsku koriste ustanove ovoga zakona; tako je kraljevski ugarski ministar financijah imenovao svoje organe u Hrvatskoj i Slavoniji po kojih pobira izravne i neizravne poroze, dohodke od državnih monopolah i dóbarah, takse i pristojbe izravne kao što i neizravne, sve to po zakonih na ugarskom saboru stvorenih i podporom te pomoćju organah autonomne vlade dalmatinsko-hrvatsko-slavonske.

Nu ako i neima temeljite sumnje o tom, da je spomenuti temeljni zakon u život stupio glede svih onih ustanovah, koje nalazu dužnosti trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, isto je tako nedvojbeno istinito i to, da se neuvode u život one ustanove nagodbenoga zakona, koje su ugovorene radi obrane državne individualnosti trojedne kraljevine, radi obrane ustavnih jamstvah građanske slobode, radi zaštite i udržanja narodne osebine.

Drži se, da se je §§. 46, 49, 58, 62, 64 i 68 nagodbenoga zakona hotjelo čuvati državnu individualnost kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije proti absorpciji od kraljevine Ugarske.

Pa upravo ovih §. §. ustanove sve do danas o životvorene nisu. Sve do danas nisu ustrojeni posebni odsjeci za Hrvatsku i Slavoniju u zajedničkih ministarstvih za zemaljsku obranu, — za komunikacije, — i trgovinu, kako bi to moralo biti po izričnoj ustanovi §. 46 nagodbenoga zakona. —

Zaklade vjerozakonska i nastavna nisu ni do danas obraćuane, ni izlućene, prem je ovo §. 49. nagodbenoga zakona imperativno određeno.

Obće je poznato, s česa je i javnim mnenjem zavladalo veliko negodovanje, da se neobdržavaju ustanove §. 57 i 58 nagodbenoga zakona, jer se i danas uređi zajedničkih ministarstvah, ne samo u nutarnjoj službi, nego i u doticaju sa strankami služe ili njemačkim ili pak i magjarskim jezikom.

Javnoga se mnenja neugodno kosnula na istini osnovana viest, da s. skupno ministarstvo za obranu služi jezikom magjarskim u dopisih na domobransko zapovjedništvo u Hrvatskoj i Slavoniji.

Niti to nije moglo ugodno zateći javno mnenje, kad se je doznalo, da zajedničko ministarstvo za trgovinu na podredjene si postarske i brzojavne urede u Hrvatskoj i Slavoniji, a isto tako ministarstvo financijah na podredjene si financijalne urede, dopisuje i nje mački i magjarski samo ne hrvatski; da je kod istih uredah nutarnji uređovni jezik njemački, prem §. 57 i 58 izrikom ustanovljuju hrvatski uređovnim jezikom, paće i za iste organe zajedničke vlade unutar granicah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Opravdanom brigom opazuje občinstvo u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, da se zajednički poslovi neoznaćuju zajedničkim grbovi u Ugarskoj, kako je to izvedeno u Hrvatskoj i Slavoniji gdje su uređi zajedničkoga ministarstva, ili zajedničke uredbi.

Iza kako je nagodba nj. veličanstvom sankcionirana, kovan je zlatan, srebren i bakren novac, ali uz naslov kralja ugarskoga nestoji naslov kralja Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ovim zanemarenjem povriedjena je državna osebina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, povriedjene su ustanove §§. 62. i 64. nagodbenoga zakona.

Ova se povreda neda obraniti ni ustanovom čl. VII. 1868. ugarskoga sabora, jer §. 68. nagodbenoga zakona naroćito veli, da prestaje kriepost svih zakonah i odredbah, koje se nagodbi i njezinim ustanovam protive, odmah kako nagodba previšnjju sankciju postigne. Nagodba je postigla previšnju sankciju 8. studenoga 1868.; čl. VII. 1868. ugarskoga zakona stupio je u kriepost 15 danah poslije 19. svibnja 1868., kojega je dana proglašen u sborniku zakonah za Ugarsku; njegova je dakle kriepost ukinuta §. 68. nagodbe.

Do godine 1848. među trojednom kraljevnom obstojavašva svezaz razbi se najbolje o tom, što su oblasti kraljevine Ugarske, kao oblasti kraljevine Ugarske, kao oblasti zajedničke, podupirane i gonjene javnim mnenjem magjarskoga plemena, rabile zajedničku državnu vlast na niveliranje državne individualnosti trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i što se je ovomu smjeru državnomu kanila žrtvovati narodna osebnost naroda na teritoriju trojedne kraljevine obitavajućega.

Protivnici sustava nagodbenim zakonom među trojednom kraljevnom i kraljevnom Ugarskom ustanovljenoga izvode iz prenavedenih podataka, da individualnosti državnoj trojedne kraljevine i njezinoj narodnoj osebnosti od zajedničkih oblastih prieti ona ista kobna

sudbina, koja izazva godinu 1848. sa svimi žalostnimi posljedicami kasnije dobe.

Protivnici sustava nagodbenim zakonom uvedenoga izvode iz ustanovah same nagodbe, da je državna individualnost trojedne kraljevine tek prividna, jer joj nisu osigurana jamstva shodnim državnimi uredbami, a prenavedeni čini služe im razlogom za uznemirenje javnoga mnienja dočim su privrženci nagodbe proti ovakovim navalom razoružani nedvojbenimi čini ili propuštajući nagodbu stvorenih zajedničkih organah, koji se nemogu na saboru trojedne kraljevine za svoje čine i propuštaje izravno niti na odgovor pozvati.

Javno mnenje u vojničkoj krajini razmahalo se agitacijom na ovih i još drugih iz našega javnoga života vadjenih podacih osnovanom na način upravo koban proti sjedinjenju sa materom zemljom i u obće proti sjedinjenju sa zemljami krunu ugarske, prem je sabor Hrvatske i Slavonije sklappajuć nagodbu sa kraljevnom Ugarskom glavno obzirom na svoju korist vodjen bio, da t. j. steće iskrena saveznika za obranu historičkoga i narodnoga prava na temeljnih ugovorih osnovanoga, po kojih je cjelokupnost trojedne kraljevine postulat zakonitoga reda i nezapriećenoga narodnoga razvitka.

Ovaj cilj savezništva sa kraljevnom Ugarskom izražen je u §. 65. nagodbenoga zakona.

Nemože se pretpostaviti najpače u ovo kobno doba agitacijah proti sjedinjenju trojedne kraljevine Dalm. Hrv. i Slavonije sa kraljevnom Ugarskom, osobito u vojničkoj krajini naperenih i na neobdržavanju tobož nagodbom stvorenih po nas koristnih ustanovah osnovanih, da će zakonarstvo kraljevine Ugarske ravnodušnim nemarom gledati, kako se temeljni zakon neobdržava, ili dopusti, da se krivinom eksekutive, njemu odgovoreno, upravo protivno postizava u državnom razvitku, od onoga cilja, što je temeljnim zakonom opredieljen.

Nu sabor hrvatski ima pravo i mora svakako zahtievati od eksekutive sebi odgovorne, da se rieć i smisao zakona na korist trojedne kraljevine ugovorenoga podpuno vrši i da se svimi zakonitim sredstvi ide za ciljem u zakonu opredieljenim.

Po §. 9. zakona od 20 travnja 1868. stoji na čelu autonomne vlade za trojednu kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju ban, koji je odgovoran za ustavnost i zakonitost vladarskih aktah, spadajućih u njegovo područje. —

Ako i jest istina, da je nagodbom za poslove zajedničke ustrojena zajednička sedišnja vlada (§. 43.) ugarskomu saboru odgovorna (§. 44. i 45.), ali je s druge strane i to istina, da je središnja vlada ustanovom §. 45. nagodbenoga zakona vezana ne porazumljenje i na porazumni postupak sa vladom autonomnom u obsegu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Osim ove ustanove, siljuće središnju vladu na sporazumni postupak sa vladom autonomnom u obsegu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije određuje isti §. 45. nagodbenoga zakona, da autonomna vlada imade pomagati organe središnje vlade u obziru njezinih odredbah, dapače da imade takove i neposredno izvršivati na toliko, na koliko središnja vlada u obsegu trojedne kraljevine nebi imala svojih vlastitih organah.

Dvostrana obvezatnost ustanovah §. 45. ovoga međunarodnoga nagodbenoga zakona donosi slobodno razrješivost njegovu, ako jedna od ugovarajućih stranakah neizpunjuje dužnosti sebi naloženih i obvezuje autonomnu eksekutivu trojedne kraljevine, da bdije nada tim, izvršuje li središnja eksekutivna vlast ustanove po trojednu kraljevinu koriste, kao što zahtieva, da se u obsegu trojedne kraljevine izvršuju zakoni po trojednu kraljevinu teretni.

Odovuda pako sledi odgovornost autonomne vlade za čine i propuštaje središnje vlade u obsegu kraljevine Dalmacije, Hrv. i Slav. izvedene, — ako se nije poslužila zakonitim pristilnimi sredstvi, da privolji središnju vladu na točno izpunjenje nagodbenih ustanovah u obsegu trojedne kraljevine, koje su osobito namienjene čuvanju državne individualnosti njezine i obrane ustavnih jamstvah slobode i narodne osebine u svojoj oćlosti.

Autonomna vlada imade uspješno sredstvo privoljiti središnju vladu na vršenje nagodbenih ustanovah u odredbah §. 45. nagodbenoga zakona, uzkrativ svaku pripomoć organom središnje vlade u obziru njezinih odredbah i nedozvoliv svojim organom, da izvršuju naredbe središnje vlade u obsegu trojedne kraljevine.

S toga stavljam na zemaljsku vladu, imenito na prenzv. g. bana kao odgovornu glavu autonomne vlade sledieća

Pitanja:

1. Znade li nj. preuzvišenost, da središnja vlada u Budim-Pešti na veliku štetu i poniženje kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije do sada nije izpunila u